

Mislimo, da ni bilo odveč, kar je pisec povedal o srbskih surrealistih, čeprav problem ni rešen, ako zavrtnemo njihovo «kozmično dialektiko» z — nacionalističnega vidika. Sicer pa velja počakati, kako bo ta mnogostranski obračun odmeval v prizadetih krogih.

Iz «Letopisa M. S.» bi omenil članek Josipa Vidmarja «Slovenačka književnost u godini 1929.», ki ni samo informativen, marveč tudi idejno podprt. Pretežno informativna je kratka studija F. Poljanca v «Pregledu», «Naturalizam u Slovenaca». O Slovencih poroča L. Žimbek v «Hrvatski reviji», vendar mu vzlic očitno dobri volji uidejo razne pomote, kakor je n. pr. tale: «Izlazi takodjer revija za kritiku ‚Kritika‘ s preko 5000 pretplatnika pod uredništvom Finžgara» (!).

Med esaji hrvaških revij je zlasti opazen članek o najpomembnejšem madžarskem liriku Andreju Adiju («Hrvatska revija», januarski zvezek), v katerem je Miroslav Krleža impresivno orisal ves psihični kompleks in politično okolje madžarske panonske, hunske province, iz katerega je vznikla lirika enega najsilnejših madžarskih poetov Adyja. Esej je spisan s širokim zamahom, s svojevrstnim pojmovanjem zgodovinskih antagonizmov, z aluzijami na Hrvaško Matoševih časov; take eseje ume pri nas pisati samo Krleža. Omeniti moramo tudi esej Ljube Babiča «Josip Račić». Izmed hrvatskih slikarjev ima Ljuba Babić največjo in najpristnejšo književno nadarjenost in kulturo, zato se njegove studije o slikarstvu čitajo s posebnim užitkom. Registrirati je treba še dr. Bognerja razpravo «Subjektivizam u modernoj književnosti», ki pa v bistvu ne pove nič kaj novega.

«Književnik» je s februarsko številko vzbudil mnogo hrupa. Članek «Gustav Krklec», ki ga je spisal leta 1921. pokojni pesnik A. B. Šimić, je izšel v taki obliki, da se ost ni obrnila proti Šimiću, ki je smel imeti svoje mnenje o Krklečevi poeziji, marveč zoper krog okoli «Književnika», ki je v letu 1950. potreboval ta «napad iz groba». Gustav Krklec je odgovoril «Književniku» v belgrajskem dnevnem tisku, ki je v svojih začudo razširjenih literarnih stolpcih takoj komentiral ta članek in mu pripisal značaj slovstvenega boja med Zagrebom in Belgradom, ki naj bi bil nadomestilo za drugod izrinjene energije. Nu, pesniška pozicija g. Krkleca se zaradi tega ni bistveno premaknila. V isti številki «Književnika» se je oglasil k besedi Miroslav Krleža v zanimivem sporu «Pro domo sua»; obsežen odgovor na razne časniške in časopisne očitke in poizkuse nekake «protiglembajevske kampanje» je zgolj prispevek k vprašanju literarne fiziognomije in osebne psihologije M. Krleže.

Brez dvoma je ta ali oni članek v revijah, ki smo jih omenili v tem pregledu, pozitivnejši od teh, pri katerih smo se nekoliko delj pomudili. Toda naš čas označuje še toliko negativnih življev, toliko znakov iskanja, tavanja in nejasnosti v vrednotenju duhovnih pojavov, da so nekateri znaki negativnosti važnejši od mirnih, pozitivnih linij, ki se pno v velikih lokih iz preteklosti v megleno prihodnost.

B. B o r k o.

O današnji ruski literaturi piše v februarjem zvezku «Slavische Rundschau» znani ruski romanopisec Ilja Erenburg. Zvezek prinaša nadalje poleg bogatega literarnega in kulturnega drobiža iz slovanskega sveta (kjer pa, žal, Slovencev letos sploh ne poznajo več) razpravi A. L. Böhma «Nova pota v raziskavanju Dostojevskega» in J. L. Fischerja «Pokrajinstvo kot kulturno gibanje v Češkoslovaški» ter zaključek zanimivega eseja Wł. Zawistowskega «Najvažnejše struje moderne poljske režijske umetnosti». Erenburgov članek sicer materijelno ne prinaša ničesar novega, pač pa odpira idejno nekaj novih pogledov v snovanje sodobne sovjetske literature, v prvi vrsti pa je zanimiv za

pisca samega in njegovo vero v tako zvano «novo stvarnost», ki je menda umetniški plod amerikanizacije današnje Evrope, zlasti pa Rusije. Svoj članek sklepa pisec takole:

«Treznost, resnoba in preprostost niso dane samo po materialu. To je glas časa: jaz ruske literature ne morem ločiti od evropske, čeprav je socialna struktura naše zemlje docela svojevrsna. O rasti novega romana, bestardnega romana, se ne da soditi samo po ruskih pisateljih, marveč tudi po evropskih: Döblinov «Berlin Alexanderplatz», Gideov «Ponarejevalec denarja», Malreaux-jev «Zavojevatelj», Gläserjev «Letnik 1902». Težko je reči, do česa bo vse to vedlo — ali do neke variacije romana ali pa vobče do neke nove vrste. Zadnjih penajst let smo se odvadili prerokovanju.

Naj bo kakorkoli, prav je, da ljudje nekaj iščejo. To je poštenejše in razveseljivejše kakor enostavno visoke izdaje. Tem bolj, ker so čitatelji, kakor vedno, daleko pametnejši in drznejši kot mislijo pisatelji. Knjige sečitajo v tihih izbah, tako da se da to težko prekontrolirati. A vsakdo lahko v kinu opazuje premoč občinstva nad platnom, kjer se prikazujejo pustolovščine mylordov ali apašev. Tam tudi vsak lahko presodi, koliko je vsak čisto stvaren film romantičnejši od drame. Splavljanje lesa ali pa viseč most — to je silen patos in nemir, med tem ko je ljubezen kakega zvezdnika pusta in znana iz vsake poljubne restavracije s separeji. «Potemkin» je zgrajen prav tako kakor «Disraelijevo življenje» na dejanskem gradivu. Ne kaže drugega ko čakati, ali se bo dal napraviti kak Potemkin sedanjosti. To bo seveda težko kakor vsak začetek, ampak napol uspelo je tu važneje od vseh triumfov. — —

Če bi hotel dati obračun o novem ruskem slovstvu, bi se poslužil klasičiranja. Potrudil bi se, da bi čitatelju zabeležil vsaj nekaj imen: Babel, Pasternak, Zamjatin, Tihonov, Fedin. A jaz sem pisatelj, torej jako slab kritik.

To mi tudi ne dopušča, da bi preiskoval notranji patos naše novejšje literature. Najmlajši so zaljubljeni v industrijsko literaturo. Ne gre za tema. Ni dvoma, stroj igra danes jako važno vlogo v človeškem življenju. Celu matere zemlje si ne moremo misliti več brez traktorja. Ni dvoma, da je mnogo bolj važno pisati o tovarni nego o boudoirju. Temu se težko da kaj oporekati. Jaz sam sem pred kratkim napisal življenjepisa avta in mnenja sem, da je avto veliko bolj zanimiv junak kot pa rajnki Disraeli. Ne, jaz govorim o nekem obožavanju stroja. Človek, ki sedi ob volanu, misli, da vlada stroj. To je ena najbolj žalostnih iluzij. Ponavljam: pri nas se grade izvrstni električni veleobrti.

Pesnik Aleksander Blok je že davno pred revolucijo spoznal «zvezdo nove Amerike», vzhajajočo nad Rusijo. O zvezdah kakor o okusih se ne da prepirati. Zdaž izdaja več mladih pisateljev v Moskvi časopis pod naslovom «Business». Najsi stoji ob stroju kdorkoli, stroj ostane stroj. Naloga pisateljev, njih zvanje, njih prokleta dolžnost je, rešiti človeka, dokler ga niso še deli vsaksebi in spet sestavili, dokler je še sposoben strasti in zmote.

To je misija naše generacije. Stari pisatelji so malone vsi stopili v vrste emigracije. Bili so modri in nadarjeni. Bili so upravičeno ponosni na svoj um. Samo enega niso umeli: da revolucija ni uničila samo starega polja, temveč tudi stare resnice. Čutili so se užaljene in so se odtujili svojemu narodu. Kar se tiče mladine, ta še ni izrekla svoje zadnje besede. Ona ljubi delo in preprostost. Nogomet ji je ljubši od Dostojevskega. Dvovon ne pozna. Zanje je vse jasno. Tako dorašča rod graditeljev. Stroj zanjo ni ne blagoslov ne katastrofa. Stroj je njeno ozračje. S temi mladeniči se ni mogoče prepirati. Saj ne umejo poslušati in prav imajo: njih naloga je druga. Ostanajo pisatelji, ki

jim je zdaj trideset do štirideset let, rod, ki je pričel vojno in končal revolucijo. Videti je starejši nego je: taka leta ne gredo mimo brez sledu. V njih knjigah se vsak hip menjavata vera in zasmeh. Razen tega so bile te knjige, kot že rečeno, napisane v naglici, brez odmora, včasih v eni sapi. Daleč od tega so, da bi bile popolne. Lahko se pomiluje ta prehodni rod. Eno pa se ne sme pozabiti: ta rod ima ogromno silo; v letih vojne in revolucije se je navadil spoznati relativnost vseh vrednot. Mislím, da zgodovina svetovne literature komajda pozna tako globoko človeško ironijo kakor je predal ruskih knjig, ki so bile napisane v zadnjih desetih letih... Ta rod je od zgodovine same pozvan, da je človeški. Njegov fanatizem je omiljen po izgubah, njegova nevera omiljena po ljubezni.»

F. A.

G L O S E

Neliterarni problemi. (Konec.) II.

V celoti je, kakor že omenjeno, odpor obeh nasprotnikov proti prvi premisi izvajan s polovico prepričanja in sloni deloma na slabem razumevanju mojih trditvev. Drugače je pri drugi premisi: Krščanstvo (kakor sploh noben svetovni nazor ali miselni sistem) ne more biti človeku narava ali apriorna narava. Zoper to misel, ki je središče mojega nazora o krščanski umetnosti, postavljata B. Vodušek in A. Ušeničnik največ ugovorov. Prvi odpor velja kajpada zopet pojmu apriorne narave samemu. Kako si ga je krivo raztolmačil Vodušek, je bilo pokazano že v prvem poglavju. Korektura, ki jo zaradi tega napačnega pojmovanja izvrši na njem s trditvijo, «da so naše težnje po premagovanju in odreki ravno tako zakoreninjene v nas samih, prav tako del nas samih, kakor naše strasti...», je nepotrebna. Stvar je vendar jasna in nedvomna. Kdo je kdaj pojmoval človeško naravo drugače? K njegoví nadaljnji opazki, ki govori o razmerju vrojenega moralnega nagona do krščanstva, pa se bom še povrnil.

Ušeničnik očita pojmu apriorne narave nejasnost in nedoločnost. Včasih da mi pomeni «prvotni božji zasnutek o človeku», včasih pa le «poseben način dejstvovanja, ki je komu apriori svojski». Opomniti moram takoj, da mi je prvi izmed teh dveh pomenov apriorne narave sumljiv. Kajti izraze kakor «božji zasnutek» neke osebnosti sem uporabljal vedno samo v čisto individualnem zmislu, kot pojme za notranjo strukturo, ki je v vsaki osebnosti drugačna, nikoli pa kot «božjo misel o človeku», to se pravi o človeku sploh, kakor se mi zdi, da ga Ušeničnik v tem primeru pojmuje. V pravem pomenu pa sem ga često zamenjaval z «načinom dejstvovanja, ki je nekomu apriori svojski», kajti le-ta je pač edini zaznavni izraz v osebnosti skrite «božje zamisli» ali apriorne narave, s čimer je to indentificiranje, ki se je izvajalo zaradi praktičnosti, upravičeno.

To nesporazumljenje izvira iz miselnega nasprotstva glede vsebine osnovnega pojma te debate. Ušeničnik ga neposredno nato določno razvije. Pri tem ubira dve smeri. Prvič mu gre za vsebino pojma, drugič za metafizično ali teološko opredelitev, koliko in v katerih osnovah je človeška narava božjega porekla. Druga smer je v debati o umetnostnem vprašanju prav za prav odveč, zato bomo zasledovali samo prvo.

Ušeničnikova misel o pravi vsebini pojma apriorne narave se dovolj določno izraža v naslednjih dveh stavkih, ki ju navajam iz njegovega teksta: «Apriorno v nekem zmislu in dano je človeku vse, kar prejme s svojim rojstvom. Vemo pa, zlasti moderna znanost nas je dodobra poučila, da prejme človek mnogo, mnogo, kar ni apriorno dano v zmislu čiste človečnosti.» —